

Απόφαση 317/2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ: Ευνοϊκότερες προϋποθέσεις συνταξιοδότησης γυναικών (άρθρο 56 παρ. 1 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, ως ίσχυε πριν από την αντικατάστασή του από 1.1.2011 με το ν. 3865/2010 και εφαρμόζεται επί όσων είχαν ήδη θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα μέχρι την 31η.12.2010). Παραβίαση της αρχής της ισότητας (άρθρα 4 παρ. 1 Συντάγματος, 157 παρ. 2 ΣΛΕΕ). Επεκτατική εφαρμογή επί των ανδρών υπαλλήλων (μειοψηφία).

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ΣΕ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του, την 1η Μαρτίου 2017, με την εξής σύνθεση : Ανδρονίκη Θεοδοκάτου, Πρόεδρος, Ιωάννης Σαρμάς, Σωτηρία Ντούνη, Μαρία Βλαχάκη, Άννα Λιγωμένου, Γεωργία Μαραγκού, Αγγελική Μαυρουδή και Κωνσταντίνος Κωστόπουλος, Αντιπρόεδροι, Γεώργιος Βοΐλης, Βασιλική Ανδρεοπούλου, Μαρία Αθανασοπούλου, Ασημίνα Σαντοριναίου, Ελένη Λυκεσά, Σταμάτιος Πουλής, Κωνσταντίνα Ζώη, Αγγελική Μυλωνά, Γεωργία Τζομάκα, Θεολογία Γναρδέλλη, Βιργινία Σκευή (εισηγήτρια), Βασιλική Σοφianού, Αγγελική Πανουτσακοπούλου, Δέσποινα Τζούμα, Δημήτριος Τσακανίκας, Ευφροσύνη Παπαθεοδώρου, Βασιλική Προβίδη, Κωνσταντίνος Παραθύρας, Ασημίνα Σακελλαρίου, Ευαγγελία Σεραφή, Κωνσταντίνος Κρέπης, Ειρήνη Κατσικέρη, Γεωργία Παπαναγοπούλου και Νεκταρία Δουλιανάκη, Σύμβουλοι. Γραμματέας η Ελένη Αυγουστόγλου.

Γενικός Επίτροπος Επικρατείας : Μιχαήλ Ζυμής.

Για να δικάσει την από 5.9.2016 (αριθμ. κατάθ. .../2016) αίτηση του Ελληνικού Δημοσίου, νομίμως εκπροσωπούμενου από τον Υπουργό Οικονομικών, ο οποίος παραστάθηκε δια του Παρέδρου του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους Νικολάου Καραγιώργη.

Κατά του ..., κατοίκου ... (οδός ... αρ. ...), ο οποίος παραστάθηκε μετά του πληρεξουσίου δικηγόρου του Βασιλείου Ασημακόπουλου (Α.Μ. Δ.Σ.Α. 24527).

Με την αίτηση αυτή επιδιώκεται η αναίρεση της 790/2016 απόφασης του ΙΙ Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

Κατά τη συζήτηση που ακολούθησε το Δικαστήριο άκουσε:

Τον Πρόεδρο του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους, ο οποίος ζήτησε να γίνει δεκτή η αίτηση αναίρεσης.

Τον πληρεξούσιο δικηγόρο του αναιρεσίβλητου, ο οποίος ζήτησε την απόρριψη της αίτησης αναίρεσης και

Το Γενικό Επίτροπο της Επικρατείας στο Ελεγκτικό Συνέδριο, ο οποίος ανέπτυξε προφορικά την από 1.3.2017 γνώμη του και πρότεινε την παραδοχή της αίτησης αναίρεσης.

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το Δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη, με παρόντες τους Δικαστές που έλαβαν μέρος στη συζήτηση της υπόθεσης, εκτός από την Αντιπρόεδρο Γεωργία Μαραγκού και τις Συμβούλους Ασημίνα Σαντοριναίου, Ελένη Λυκεσά και Θεολογία Γναρδέλλη, που είχαν κώλυμα (άρθρα 11 παρ. 2 του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4129/2013 και 78 παρ. 2 του π.δ. 1225/1981), καθώς και τη Σύμβουλο Νεκταρία Δουλιανάκη, που αποχώρησε από τη διάσκεψη, σύμφωνα με τη διάταξη της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν. 1968/1991.

**Αφού μελέτησε τα σχετικά έγγραφα και
Σκέφθηκε σύμφωνα με το νόμο,
Αποφάσισε τα εξής:**

1. Η υπό κρίση αίτηση του Ελληνικού Δημοσίου για αναίρεση της 790/2016 οριστικής απόφασης του ΙΙ Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, για την οποία δεν απαιτείται κατά νόμο η καταβολή παραβόλου (βλ. άρθρο 73 παρ. 1 του Κώδικα Νόμων για το Ελεγκτικό Συνέδριο που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4129/2013), ασκήθηκε νομοτύπως και εμπροθέσμως και πρέπει να γίνει τυπικά δεκτή και να εξετασθεί περαιτέρω ως προς τη βασιμότητά της.

2. Με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση κρίθηκαν, μεταξύ άλλων, τα εξής: α) Η διάταξη του άρθρου 56 παρ. 1 περ. β' του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (π.δ. 169/2007), όπως ίσχυε πριν από την αντικατάστασή της, από 1.1.2011, με το ν. 3865/2010, με την οποία θεσπίζεται για τις υπαλλήλους με ανήλικο τέκνο, οι οποίες συμπληρώνουν 25ετή συντάξιμη υπηρεσία μέχρι 31.12.2010, μικρότερο όριο ηλικίας συνταξιοδότησης (συγκεκριμένα το 50 έτος της ηλικίας τους) έναντι των ανδρών υπαλλήλων, συνιστά δυσμενή διάκριση εις βάρος των τελευταίων με μόνο κριτήριο το φύλο τους, η οποία δεν δικαιολογείται από λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος ή από λόγους που ανάγονται στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας των γυναικών σε θέματα μητρότητας, γάμου και οικογένειας ή σε καθαρά βιολογικές διαφορές που επιβάλλουν τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων υπέρ αυτών, β) η διάκριση αυτή αντίκειται στην αρχή της ισότητας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 του Συντάγματος, ιδιαίτερη εκδήλωση της οποίας συνιστά κατά τη παράγραφο 2 του οικείου άρθρου η αρχή της ίσης μεταχείρισης των δύο φύλων, καθώς και στο άρθρο 141 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης που απαγορεύει κάθε διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά στην αμοιβή τους, στην έννοια της οποίας εμπίπτει και η καταβαλλόμενη στους υπαλλήλους του δημοσίου σύνταξη και γ) προς αποκατάσταση της ίσης μεταχείρισης των δύο φύλων, πρέπει να τύχουν εφαρμογής και στους άνδρες υπαλλήλους με ανήλικο τέκνο, οι οποίοι θεμελιώνουν συνταξιοδοτικό δικαίωμα μέχρι 31.12.2010, τα ηλικιακά όρια συνταξιοδότησης ως ισχύουν για τις γυναίκες. Με βάση τις ανωτέρω παραδοχές, έγινε δεκτή έφεση του ήδη αναιρεσίβλητου, πρώην υπαλλήλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, ο οποίος αποχώρησε από την υπηρεσία κατόπιν παραιτήσεώς του στις 28.7.2014 και ήδη συνταξιούχου του Δημοσίου, κατά της .../2015 πράξης της Διεύθυνσης Κανονισμού και Εντολής Πληρωμής Συντάξεων Υπαλλήλων Ο.Τ.Α., Ν.Π.Δ.Δ. και Ειδικών Κατηγοριών του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, με την οποία κανονίστηκε σ' αυτόν σύνταξη με βάση την από έτη 27-7-1 συνολική συντάξιμη υπηρεσία του, πληρωτέα από 7.7.2017, ημερομηνία συμπλήρωσης του 52^{ου} έτους της ηλικίας του, κατ' εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 56 παρ. 2 του π.δ. 169/2007 και 6 παρ. 2 εδ. β' περ. βα' του ν. 3865/2010. Ειδικότερα, κρίθηκε ότι πρέπει να εφαρμοστούν και στην περίπτωση του αναιρεσίβλητου, πατέρα ανήλικου τέκνου (με ημερομηνία γέννησης 25.7.2001), τα ηλικιακά όρια συνταξιοδότησης που ίσχυαν κατά το άρθρο 56 παρ. 1 περ. β' του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, σε συνδυασμό με την παράγραφο 11 του άρθρου 6 του ν. 3865/2010, για τις γυναίκες υπαλλήλους με ανήλικο τέκνο, οι οποίες, εφόσον μέχρι 31.12.2010 έχουν συμπληρώσει 25 έτη συντάξιμης υπηρεσίας, δικαιούνται σύνταξη με τη συμπλήρωση του 50^{ου} έτους της ηλικίας τους. Στη συνέχεια δε παραπέμφθηκε η υπόθεση, κατ' εφαρμογή του άρθρου 49 του π.δ. 1225/1981, στην αρμόδια Διεύθυνση του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους, προκειμένου να εξετάσει το αίτημα αυτού για συνυπολογισμό στη συνολική συντάξιμη υπηρεσία του αφενός του χρόνου ασφάλισής του στο Ι.Κ.Α. κατά τις διατάξεις περί διαδοχικής ασφάλισης και

αφετέρου ολόκληρου του χρόνου της στρατιωτικής του θητείας με την καταβολή των αναλογουσών εισφορών κατά τα άρθρα 17 και 20 του ν. 2084/1992 και να του κανονίσει, εφόσον συμπληρώνει μέχρι 31.12.2010 εικοσιπενταετή συνολική συντάξιμη υπηρεσία (μετά τον συνυπολογισμό των ανωτέρω χρονικών διαστημάτων), σύνταξη πληρωτέα από 7.7.2015, ημερομηνία συμπλήρωσης του 50^{ου} έτους της ηλικίας του.

3. Το αναιρεσίον Ελληνικό Δημόσιο επιδιώκει την αναίρεση της ανωτέρω απόφασης, προβάλλοντας ότι: α) κατ' εσφαλμένη ερμηνεία και πλημμελή εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 56 παρ. 1 περ. β' του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, έγινε δεκτό ότι εισάγεται με αυτές αδικαιολόγητη ευμενέστερη ρύθμιση ως προς τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης των γυναικών υπαλλήλων σε σχέση με τους άνδρες υπαλλήλους, με συνέπεια την επέκταση, για λόγους ισότητας των δύο φύλων, της εφαρμογής της οικείας ρύθμισης και στους τελευταίους, αφού δεν πρόκειται, κατά τους ισχυρισμούς του αναιρεσιόντος, για αδικαιολόγητη εξαίρεση από κάποιον κανόνα, ώστε με τον παραμερισμό της εξαίρεσης να ανακύψει έδαφος εφαρμογής του κανόνα αυτού και στην αποκλεισθείσα κατηγορία, αλλά για θετικό μέτρο υπέρ των γυναικών, που επιτρέπεται κατ' άρθρο 116 παρ. 2 του Συντάγματος για λόγους που ανάγονται στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας της γυναίκας σε θέματα μητρότητας, γάμου και οικογένειας, β) η επέκταση της διάταξης του άρθρου 56 παρ. 1 περ. β' του Συνταξιοδοτικού Κώδικα και στους άνδρες υπαλλήλους με ανήλικο τέκνο, αντίκειται στο άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος, το οποίο προβλέπει ότι τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο που αντίκειται στο Σύνταγμα και όχι να επεκτείνουν την εφαρμογή νόμων σε κατηγορίες για τις οποίες δεν υφίσταται σχετική νομοθέτηση και γ) εσφαλμένα δέχθηκε η αναιρεσιβαλλομένη ότι συντρέχει περίπτωση εφαρμογής του άρθρου 141 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αφού αυτό ρητώς αναφέρεται σε αμοιβή για εργασία και όχι σε σύνταξη.

4. Στο άρθρο 4 παρ. 1 του ισχύοντος Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο «οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου», καθιερώνεται όχι μόνο η ισότητα των Ελλήνων ενώπιον του νόμου, αλλά και η ίση μεταχείριση αυτών εκ μέρους του νομοθέτη. Επομένως, όταν ο κοινός νομοθέτης ρυθμίζει ουσιαστικώς όμοια πράγματα, σχέσεις ή καταστάσεις και κατηγορίες προσώπων, υποχρεούται να μη μεταχειρίζεται τις περιπτώσεις αυτές κατά τρόπο ανόμοιο, εισάγοντας εξαιρέσεις και κάνοντας διακρίσεις, εκτός εάν η διαφορετική μεταχείρισή τους δεν είναι αυθαίρετη, αλλά επιβάλλεται από λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημόσιου συμφέροντος, η συνδρομή των οποίων υπόκειται, κατά το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος, στον έλεγχο των δικαστηρίων. Με την παράγραφο 2 του άρθρου 4 του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις και η οποία αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση της κατά την παρ. 1 του ίδιου άρθρου γενικής αρχής της ισότητας στον τομέα της κοινωνικής θέσης και της νομικής αντιμετώπισης των σχέσεων των δύο φύλων, αφενός μεν απαγορεύεται η δημιουργία άνισων καταστάσεων και η διαφοροποίηση του περιεχομένου των επί μέρους δικαιωμάτων και υποχρεώσεων των πολιτών, τόσο μεταξύ τους, όσο και έναντι της πολιτείας, βάσει της διαφοράς του φύλου, αφετέρου δε επιβάλλεται η παροχή ίσων δυνατοτήτων και ευκαιριών και στα δύο φύλα για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους και την ελεύθερη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτιστική ζωή του τόπου (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος). Εξ άλλου, κατά την παράγραφο 2 του άρθρου 116 του ισχύοντος αναθεωρημένου Συντάγματος δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών, ενώ το Κράτος υποχρεούται να μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών. Από αυτά παρέπεται ότι κατ' εξαίρεση

επιτρέπεται η ευνοϊκότερη μεταχείριση της γυναίκας, εφόσον όμως τούτο επιβάλλεται από λόγους που ανάγονται είτε στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας της, ιδίως σε θέματα μητρότητας, γάμου και οικογένειας (άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος), είτε σε καθαρά βιολογικές διαφορές που επιβάλλουν τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων ή τη διάφορη μεταχείριση ενόψει του αντικειμένου της ρυθμιζόμενης σχέσης, πάντοτε όμως εντός των ακραίων ορίων, πέρα από τα οποία η σχετική ρύθμιση αντίκειται στο κοινό περί δικαίου αίσθημα, είτε στην ανάπτυξη της ισότιμης συμμετοχής της στην κοινωνική, οικονομική και δημόσια ζωή. Τέλος, αν θεσπιστεί με νόμο δικαιολογημένη ειδική ρύθμιση για ορισμένη κατηγορία προσώπων και αποκλειστεί από τη ρύθμιση αυτή, κατ' αδικαιολόγητη δυσμενή διάκριση, άλλη κατηγορία προσώπων, ως προς την οποία συντρέχει ο ίδιος λόγος που δικαιολογεί την ειδική αυτή μεταχείριση ή αν δεν υφίστανται ουσιώδεις μεταξύ των δύο κατηγοριών διαφορές, που δικαιολογούν την ευμενή υπέρ της μίας εξ αυτών μεταχείριση, η διάταξη αυτή είναι, κατά το μέρος που εισάγει τη δυσμενή αυτή διάκριση, ανίσχυρη ως αντισυνταγματική. Προς αποκατάσταση δε της συνταγματικής αρχής της ισότητας, πρέπει να εφαρμοστεί και για εκείνους, σε βάρος των οποίων έγινε η δυσμενής διάκριση, η διάταξη που ισχύει για την κατηγορία υπέρ της οποίας θεσπίστηκε η ευνοϊκή ρύθμιση (βλ. απόφ. Ολ. Ελ. Συν. 743/2018, 1268/2018, 1807/2014, 3439, 3128, 44/2009 κ.ά.). Και τούτο διότι, εάν τα δικαστήρια περιορίζονταν να κηρύξουν μόνο την αντισυνταγματικότητα της διάταξης που εισάγει τη δυσμενή διάκριση χωρίς να μπορούν να επεκτείνουν τη ρύθμιση και υπέρ εκείνων που υπέστησαν τη διάκριση αυτή, θα παρέμενε η αντισυνταγματική ανισότητα και θα καθίσταντο άνευ ουσιαστικού περιεχομένου η αιτούμενη δικαστική προστασία.

5. Η ομοιόμορφη μεταχείριση των δύο φύλων, στα ειδικότερα ζητήματα των προϋποθέσεων θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος και του υπολογισμού της συνολικής πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας, βάσει της οποίας κανονίζεται η σύνταξη, επιβάλλεται στον εθνικό νομοθέτη και από τις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις του ενωσιακού δικαίου (άρθρο 141 της Συνθήκης του Αμστερνταμ και ήδη άρθρο 157 στην ενοποιημένη απόδοση της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Σύμφωνα με τις -ταυτόσημες- διατάξεις των άρθρων αυτών, κάθε κράτος μέλος υποχρεούται να εξασφαλίζει την εφαρμογή της αρχής της ισότητας στις αμοιβές ανδρών και γυναικών για όμοια εργασία ή για εργασία ίσης αξίας, εμπίπτει δε στο πεδίο εφαρμογής τους και το συνταξιοδοτικό σύστημα που θεσπίζεται με τον Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, δοθέντος ότι η σύνταξη που χορηγείται κατά τις διατάξεις του Κώδικα αυτού είναι «αμοιβή», κατά την έννοια των προαναφερόμενων άρθρων (απόφ. ΔΕΚ C-559/07, σκ. 40-60). Η απαγόρευση κάθε διάκρισης μεταξύ ανδρών και γυναικών καταλαμβάνει και τον καθορισμό διαφορετικών προϋποθέσεων περί ηλικίας ή διαφορετικών κανόνων περί ελάχιστης προαπαιτούμενης υπηρεσίας -αναλόγως του φύλου- για τη χορήγηση συντάξεων σε δημοσίους πολιτικούς ή στρατιωτικούς υπαλλήλους που τελούν σε απολύτως όμοιες ή παρόμοιες καταστάσεις. Πάντως, κατά την παρ. 4 του ίδιου ως άνω άρθρου, η αρχή της ίσης μεταχείρισης ανδρών και γυναικών στην εργασία και τις αμοιβές δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να διατηρήσουν ή να θεσπίσουν θετικά μέτρα για το φύλο που βρίσκεται σε λιγότερο ευνοϊκή κατάσταση, αρκεί αυτά να αποβλέπουν στο να το διευκολύνουν να συνεχίσει την επαγγελματική του δραστηριότητα ή στο να αντισταθμίσουν τα μειονεκτήματα που αντιμετωπίζει στην επαγγελματική του σταδιοδρομία (βλ. απόφ. ΔΕΚ C-173/13, της 17.4.2014) και όχι στο να θέτουν ευνοϊκότερες προϋποθέσεις (σε σχέση με τις ισχύουσες για τους άνδρες υπαλλήλους) όσον αφορά το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία (βλ. και άρθρο 3 της Οδηγίας 2006/54/ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 19 του ν. 3896/2010, Α' 207). Στο

πλαίσιο αυτό, αν η εθνική νομοθεσία, και εν προκειμένω ο Κώδικας Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, μεταχειρίζεται δυσμενώς το ένα φύλο έναντι του άλλου και για όσο χρονικό διάστημα διατηρείται η δυσμενής αυτή μεταχείριση, η ανωτέρω διάταξη επιβάλλει, προς αποκατάσταση της ίσης μεταχείρισης, την επέκταση και στην κατηγορία που βρίσκεται σε μειονεκτική θέση των πλεονεκτημάτων που απολαύει η άλλη κατηγορία (απόφ. ΔΕΚ C-559/07, της 26ης Μαρτίου 2009, Επιτροπή κατά Ελληνικής Δημοκρατίας).

6. Ο Κώδικας Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (π.δ. 169/2007, Α' 210) όριζε στην παρ. 1 του άρθρου 56 (άρθρο 2 του ν. 1986/1991 όπως αντικ. με τα άρθρα 19 παρ. 3 του ν. 2084/1992 και 4 παρ. 3 του ν. 2227/1994), όπως ίσχυε πριν από την τροποποίησή της, από 1.1.2011, με το άρθρο 6 παρ. 2 β' του ν. 3865/2010 (Α' 120/21.7.2010), ότι: «1. Για την καταβολή της σύνταξης των υπαλλήλων, που υπάγονται στην συνταξιοδοτική προστασία του Δημοσίου, θεσπίζεται ηλικία συνταξιοδότησης, η οποία ορίζεται ως εξής: α) (...) β) Για όσους θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης από 1ης Ιανουαρίου 1998 και μετά, καθώς και για όσους προσλήφθηκαν για πρώτη φορά στο Δημόσιο από 1ης Ιανουαρίου 1983 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1992, το πεντηκοστό (50ο) έτος της ηλικίας συμπληρωμένο, για μητέρες που έχουν ανήλικα (...) παιδιά, (...) το πεντηκοστό όγδοο (58ο) έτος συμπληρωμένο για τις λοιπές γυναίκες και το εξηκοστό (60ο) έτος της ηλικίας συμπληρωμένο προκειμένου για τους άνδρες. Το κατά το προηγούμενο εδάφιο πεντηκοστό όγδοο (58ο) έτος ηλικίας των γυναικών και το εξηκοστό (60ο) έτος ηλικίας των ανδρών αυξάνεται από 1ης Ιανουαρίου 1998 και μετά κατά ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος μέχρι τη συμπλήρωση του εξηκοστού (60ου) έτους για τις γυναίκες και του εξηκοστού πέμπτου (65ου) έτους για τους άνδρες, ο δε υπάλληλος θα ακολουθεί το όριο ηλικίας, που ισχύει κατά το χρόνο, που θεμελιώνει το δικαίωμα σύνταξης. (...) 2. α. Η καταβολή της σύνταξης των πολιτικών υπαλλήλων της προηγούμενης παραγράφου, οι οποίοι αποχωρούν από την υπηρεσία λόγω παραίτησης ή για άλλους λόγους πριν από τη συμπλήρωση της ηλικίας συνταξιοδότησης, αναστέλλεται μέχρι τη συμπλήρωση της ηλικίας αυτής. (...)».

7. Ακολούθως με τις διατάξεις του άρθρου 6 παράγραφοι 1 έως 9 του ν. 3865/2010 (Α' 120) τροποποιήθηκαν από 1.1.2011, μεταξύ άλλων, οι παράγραφοι 1 και 2 του άρθρου 56 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, με σκοπό να επιτευχθεί σταδιακά η εξίσωση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης και του χρόνου υπηρεσίας για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η ανωτέρω νομοθετική μεταβολή έγινε, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική έκθεση του νόμου επί του ως άνω άρθρου, ενόψει αφ' ενός μεν της απόφασης του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων επί της υπόθεσης C-559/07 (βλ. σκ. 5), με την οποία κρίθηκε ότι οι ως άνω διατάξεις που ορίζουν διαφορετική συνταξιοδοτική μεταχείριση μεταξύ των ανδρών και γυναικών ως προς την ηλικία συνταξιοδότησης και την ελάχιστη προαπαιτούμενη υπηρεσία θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος αντιβαίνουν στα οριζόμενα στο άρθρο 141 ΕΚ, παραβιάζοντας την αρχή της ισότητας ως προς την καταβολή αμοιβής, αφ' ετέρου δε της από 29.1.2010 προειδοποιητικής επιστολής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, με την οποία επιφυλασσόταν του δικαιώματός της να προσφύγει στο Δ.Ε.Κ. για την επιβολή προστίμου λόγω της μη έγκαιρης συμμόρφωσης της Ελλάδας με το διατακτικό της ανωτέρω απόφασης. Ειδικώς δε η διάταξη της περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 56 του π.δ. 169/2007, αντικαταστάθηκε από 1.1.2011, ως εξής: «Για την καταβολή της σύνταξης των υπαλλήλων, που υπάγονται στη συνταξιοδοτική προστασία του Δημοσίου, θεσπίζεται ηλικία συνταξιοδότησης, η οποία ορίζεται ως εξής: (...) β) Για όσους θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης από 1ης

Ιανουαρίου 1998 και μετά, καθώς και για όσους προσλήφθηκαν για πρώτη φορά στο Δημόσιο από 1ης Ιανουαρίου 1983 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1992: βα) Το πεντηκοστό δεύτερο (52ο) έτος της ηλικίας τους συμπληρωμένο για όσους έχουν ανήλικα παιδιά, το οποίο αυξάνεται στο πεντηκοστό πέμπτο (55ο) έτος από 1ης Ιανουαρίου 2012 και στο εξηκοστό πέμπτο (65ο) έτος από 1ης Ιανουαρίου 2013 και μετά (...)). Περαιτέρω, στην παράγραφο 11 του ως άνω άρθρου 6 του ν. 3865/2010 προβλέπεται: «Οι διατάξεις των παραγράφων 1 έως και 9 του άρθρου αυτού δεν έχουν εφαρμογή για όσα από τα πρόσωπα που αναφέρονται σε αυτές θα έχουν θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2010, σύμφωνα με τις οικείες διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ισχύουν κατά την ημερομηνία δημοσίευσης του νόμου αυτού (...). Για τα πρόσωπα αυτά εξακολουθούν να ισχύουν όσα προβλέπονται από τις αντικαθιστώμενες ή καταργούμενες διατάξεις, κατά περίπτωση, τόσο για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης όσο και για τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης, καθώς και για τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης τους.(...))».

8. Με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του άρθρου 56 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, ως ίσχυαν πριν από την αντικατάστασή τους από 1.1.2011 με το ν. 3865/2010 και εξακολουθούν να διέπουν, κατά τη ρητή διάταξη της παραγράφου 11 του άρθρου 6 του νόμου αυτού, το συνταξιοδοτικό καθεστώς όσων είχαν ήδη θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα μέχρι την 31η.12.2010, είχαν δηλαδή συμπληρώσει 25 έτη συντάξιμης υπηρεσίας (βλ. άρθρο 1 του ίδιου ως άνω Κώδικα), θεσπίζεται, για μεν τους άνδρες υπαλλήλους που θεμελιώνουν συνταξιοδοτικό δικαίωμα από 1ης Ιανουαρίου 1998 και, σε κάθε περίπτωση, μέχρι την 31η Δεκεμβρίου 2010, ως ηλικία συνταξιοδότησης το 60^ο έτος της ηλικίας τους, αυξανόμενο από την ημερομηνία αυτή και μετά κατά ένα εξάμηνο για κάθε ημερολογιακό έτος μέχρι τη συμπλήρωση του 65^{ου} έτους της ηλικίας τους. Αντίθετα, για τις γυναίκες υπαλλήλους ο συνταξιοδοτικός νομοθέτης επιφυλάσσει ευνοϊκότερη μεταχείριση και ειδικότερα για μεν τις μητέρες υπαλλήλους που έχουν ανήλικα τέκνα θέτει ως όριο ηλικίας το 50^ο έτος της ηλικίας τους, χωρίς οποιαδήποτε προσαύξηση, για δε τις λοιπές γυναίκες το 58^ο έτος της ηλικίας τους, αυξανόμενο, κατά τα ανωτέρω οριζόμενα για τους άνδρες, μέχρι τη συμπλήρωση του 60^{ου} έτους της ηλικίας τους. Η διαφορετική αυτή συνταξιοδοτική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών και, μάλιστα, τόσο αυτών που τελούν σε ειδικές συνθήκες (μητέρες με ανήλικα παιδιά), όσο και των λοιπών που δεν τελούν σε τέτοιες συνθήκες συνιστά δυσμενή διάκριση των πρώτων έναντι των δεύτερων με μόνο κριτήριο το φύλο τους, που δεν δικαιολογείται από λόγους γενικότερου κοινωνικού ή δημοσίου συμφέροντος ή από λόγους που ανάγονται στην ανάγκη μεγαλύτερης προστασίας των γυναικών σε θέματα μητρότητας, γάμου και οικογένειας ή σε καθαρά βιολογικές διαφορές που επιβάλλουν τη λήψη ιδιαίτερων μέτρων υπέρ αυτών. Και τούτο διότι, κατά το μέρος που με τις συνταξιοδοτικές αυτές ρυθμίσεις σκοπείται η προστασία της οικογένειας και των παιδιών, δεν επιτρέπεται η διαφορετική μεταχείριση των δύο φύλων, δοθέντος ότι και οι δύο γονείς έχουν, δεδομένων των σύγχρονων κοινωνικών συνθηκών, τις ίδιες υποχρεώσεις και τα ίδια βάρη στο πλαίσιο της προστασίας και ανατροφής των τέκνων τους (λαμβάνομένου μάλιστα υπόψη ότι στην ως άνω διάταξη δεν προσδιορίζεται η ηλικία των τέκνων), καθώς και της λειτουργίας και της ενότητας της οικογένειας. Η θέσπιση, άλλωστε, διαφορετικής ηλικίας συνταξιοδότησης με βάση το φύλο, ούτε από καθαρά βιολογικές διαφορές μεταξύ τους δικαιολογείται, αφού δεν συναρτάται με διαφορετικό προσδόκιμο ζωής, ούτε θετικό μέτρο συνιστά για την προώθηση της ισότητας μεταξύ των δύο φύλων και την άρση τυχόν υφιστάμενων ανισοτήτων σε βάρος των γυναικών, αφού, με τον τρόπο αυτό, δεν διευκολύνονται οι γυναίκες στη συνέχιση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, ούτε αποκαθίστανται τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτές στην επαγγελματική

τους σταδιοδρομία, αλλά απλώς τίθενται σε ευνοϊκότερη θέση έναντι του άλλου φύλου με το να μπορούν να συνταξιοδοτηθούν σε μικρότερη ηλικία σε σχέση με τους άνδρες.

9. Η διαφορετική συνταξιοδοτική μεταχείριση μεταξύ ανδρών και γυναικών όσον αφορά την ηλικία συνταξιοδότησής τους αντίκειται επίσης και στην αρχή της ισότητας αμοιβών, η οποία κατοχυρώνεται διαχρονικά στο ενωσιακό δίκαιο (άρθρο 141 παρ. 2 της Συνθήκης του Άμστερνταμ και ήδη άρθρο 157 παρ. 2 ΣΛΕΕ) και απαγορεύει διακρίσεις λόγω φύλου για τα πρόσωπα τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, μεταξύ των οποίων και οι συνταξιοδοτούμενοι κατά το σύστημα του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (βλ. σκέψη 5). Εξ άλλου ο καθορισμός διαφορετικών ηλικιακών ορίων ως προς τη συνταξιοδότηση ανδρών και γυναικών δεν δύναται να θεωρηθεί ως επιτρεπόμενο θετικό μέτρο κατά την παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου (βλ. και άρθρο 3 της Οδηγίας 2006/54/EK), καθόσον ως τέτοιο, υπό τις κρατούσες πλέον κοινωνικές συνθήκες, μπορεί να θεωρηθεί μόνο εκείνο που εξασφαλίζει την ισότιμη συμμετοχή των γυναικών στην κοινωνική και οικονομική ζωή, ενισχύει και διευκολύνει την επαγγελματική δραστηριότητα των γυναικών ή αντισταθμίζει τα μειονεκτήματα που αντιμετωπίζουν στην επαγγελματική τους σταδιοδρομία.

10. Εφόσον δε, κατά τα ανωτέρω, η ως άνω συνταξιοδοτική διάταξη, με την οποία θεσπίζεται μικρότερο όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότηση των γυναικών εισάγει διάκριση εις βάρος των ανδρών χωρίς να υφίστανται αποχρώντες λόγοι που να τη δικαιολογούν, είναι ανίσχυρη ως αντίθετη στην αρχή της ισότητας, όπως αυτή κατοχυρώνεται τόσο στο Σύνταγμα όσο και στις προαναφερόμενες διατάξεις του ενωσιακού δικαίου. Ως εκ τούτου, προς αποκατάσταση της ίσης μεταχείρισης των δύο φύλων, για όσο χρονικό διάστημα διατηρείται σε ισχύ η δυσμενής αυτή διάκριση σε βάρος των ανδρών (ήτοι για όσους έχουν θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα μέχρι 31.12.2010, καθόσον από 1.1.2011 τα ηλικιακά όρια συνταξιοδότησης ανδρών και γυναικών εξισώθηκαν), πρέπει να επεκταθεί και στους άνδρες υπαλλήλους η ευνοϊκότερη ρύθμιση που ισχύει για τις γυναίκες (βλ. απόφ. ΔΕΚ C-559/07, της 26ης Μαρτίου 2009, Επιτροπή Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων κατά Ελληνικής Δημοκρατίας σκ. 26, Ολ. Ελ. Συν. 1268/2018, 743/2018, 1807/2014).

11. Ενόψει αυτών, ορθώς ερμηνεύθηκαν με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση οι επίμαχες διατάξεις του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων υπό το φώς της αρχής της ισότητας των δύο φύλων, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο Σύνταγμα και στο ενωσιακό δίκαιο, περαιτέρω δε κρίθηκαν εφαρμοστέες και στην περίπτωση του ήδη αναιρεσίβλητου οι διατάξεις του άρθρου 56 παρ. 1 περ. β' του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, όπως ίσχυε πριν από την αντικατάστασή του, από 1.1.2011, με το ν. 3865/2010, όσα δε αντίθετα υποστηρίζει το Ελληνικό Δημόσιο είναι αβάσιμα και απορριπτέα.

12. Μειοψήφησαν οι Σύμβουλοι Γεώργιος Βοΐλης, Σταμάτιος Πουλής, Ευαγγελία Σεραφή και Γεωργία Παπαναγοπούλου, οι οποίοι διατύπωσαν την ακόλουθη άποψη: Από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 4 παρ. 2 και 116 παρ. 2 του Συντάγματος συνάγεται ότι μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001 δεν επιτρέπονται παρεκκλίσεις με βάση το φύλο, παρά μόνο εάν πρόκειται για τη λήψη θετικών μέτρων τα οποία κατατείνουν στην αποκατάσταση της ισότιμης συμμετοχής της γυναίκας στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Επομένως, διαφοροποιήσεις ως προς τη νομοθετική μεταχείριση των δύο φύλων υπό τη μορφή των ευνοϊκών ρυθμίσεων υπέρ των γυναικών, οι οποίες δεν συντείνουν στην επίτευξη του ως άνω σκοπού, είναι αδικαιολόγητες, αυθαίρετες και συνεπώς αντισυνταγματικές. Κατ' ακολουθίαν, οι

διατάξεις του άρθρου 56 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (π.δ. 169/2007), κατά το μέρος που θεσπίζουν ευνοϊκότερες συνταξιοδοτικές προϋποθέσεις για τις γυναίκες, οι οποίες (προϋποθέσεις), ως εκ του περιεχομένου τους (μικρότερη ηλικία για συνταξιοδότηση) όχι μόνο δεν συνιστούν θετικό μέτρο υπέρ των γυναικών, κατά την έννοια που προεκτέθηκε, αλλά αποτελούν αντικίνητρο για τη συμμετοχή των γυναικών στην οικονομική ζωή, αντίκεινται στη συνταγματική αρχή της ισότητας των δύο φύλων και ως εκ τούτου είναι μη εφαρμοστέες ως προς οιαδήποτε κατηγορία προσώπων. Επομένως, εφόσον οι διατάξεις αυτές περί ευνοϊκότερης μεταχείρισης των γυναικών είναι αντισυνταγματικές, δεν μπορεί να εφαρμοσθούν, και μάλιστα επεκτατικώς, και υπέρ των ανδρών, δοθέντος ότι το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος επιτάσσει στα δικαστήρια όπως μη εφαρμόζουν νόμο που το περιεχόμενό του είναι αντίθετο προς το Σύνταγμα. Εξάλλου, και υπό την εκδοχή ακόμη της συνταγματικότητας της ευμενούς αυτής – υπέρ των γυναικών – ρυθμίσεως, δεν τίθεται ζήτημα επεκτάσεως αυτής υπέρ των ανδρών, αφού δεν πρόκειται για ζήτημα αδικαιολόγητης εξαιρέσεως μίας κατηγορίας προσώπων (ανδρών) από ένα γενικό κανόνα, οπότε με τον παραμερισμό της εξαιρέσεως και μόνον, όπως ρητά και με αποθετική διατύπωση επιτάσσεται από το άρθρο 93 παρ. 4 του Συντάγματος, να ανακύψει πλέον έδαφος εφαρμογής του γενικού κανόνα. Υπό την αντίθετη εκδοχή, η εφαρμογή των ευνοϊκών διατάξεων για τη συνταξιοδότηση των γυναικών και υπέρ των ανδρών θα συνιστούσε πράξη νομοθέτησης και επομένως ανεπίτρεπτη εκ του Συντάγματος (άρθρο 26) επέμβαση του δικαστή στα έργα της νομοθετικής εξουσίας. Επομένως, κατά την ως άνω γνώμη, η υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως πρέπει να γίνει δεκτή.

Μειοψήφησαν, επίσης, οι Σύμβουλοι Βασιλική Σοφιανού και Βασιλική Προβίδη, οι οποίες διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη:

Α. Το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 4 παρ. 2 ότι οι Έλληνες και οι Ελληνίδες έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις, στο δε άρθρο 116, στην παρ. 1, ότι υφιστάμενες διατάξεις που είναι αντίθετες στο άρθρο 4 παρ. 2 εξακολουθούν να ισχύουν ώσπου να καταργηθούν με νόμο, το αργότερο έως την 31 Δεκεμβρίου 1982, και, στην παρ. 2, όπως ισχύει μετά την αντικατάστασή της με το ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, ότι “δεν αποτελεί διάκριση λόγω φύλου η λήψη θετικών μέτρων για την προώθηση της ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το Κράτος μεριμνά για την άρση των ανισοτήτων που υφίστανται στην πράξη, ιδίως σε βάρος των γυναικών” (κατά την προϊσχύουσα ρύθμιση αποκλίσεις από τους ορισμούς της παρ. 2 του άρθρου 4 επιτρέπονταν μόνο για σοβαρούς λόγους, στις περιπτώσεις που όριζε ειδικά ο νόμος). Η διάταξη αυτή του άρθρου 4 παρ. 2 του Συντάγματος, που αφορά προδήλως και τις σχέσεις επαγγελματικής ασφάλισης, όπως είναι το σύστημα συνταξιοδότησης των δημοσίων υπαλλήλων, αφενός μεν απαγορεύει τη διαφοροποίηση του νομικού καθεστώτος των πολιτών με βάση τη διαφορά του φύλου, αφετέρου δε επιβάλλει την παροχή ίσων δυνατοτήτων και στα δύο φύλα. Παράλληλα, με τη νεότερη διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 116 κατοχυρώνονται τα θετικά μέτρα, μεταξύ άλλων και υπέρ των γυναικών (βλ. και άρθρα 141 παρ. 4 ΣυνθΕΚ, 157 παρ. 4 ΣΛΕΕ, 2 παρ. 4 της Οδηγίας 207/76, 6 της Οδηγίας 2004/113 και 3 της Οδηγίας 2006/54) και προβλέπεται η υποχρέωση του κράτους να τα θεσπίζει για την πραγμάτωση της αρχής της ισότητας. Περαιτέρω, στο άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος αναδεικνύεται σε έννομο αγαθό συνταγματικώς προστατευόμενο και εκείνο της μητρότητας, η διάταξη δε αυτή έχει προεχόντως κατευθυντήριο χαρακτήρα, υπό την έννοια ότι με αυτή απευθύνεται στον κοινό νομοθέτη έντονη υπόδειξη προς λήψη θετικών μέτρων για την προστασία της μητρότητας.

Β. Στο άρθρο 56 παρ. 1 περ. β του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων, όπως ίσχυε πριν από την αντικατάστασή του, από 1.1.2011, από το άρθρο 6 παρ. 2 περ. β του ν. 3865/2010, προβλεπόταν ειδικά για τις γυναίκες με ανήλικα τέκνα που είχαν θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης από 1.1.1998 και μετά, καθώς και για όσες προσλήφθηκαν για πρώτη φορά στο δημόσιο από 1.1.1983 μέχρι 31.12.1992, ότι δικαιούνται να λάβουν πρόωρη σύνταξη γήρατος στο πεντηκοστό έτος της ηλικίας τους. Ακολούθως, σε συμμόρφωση προς την απόφαση του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 26ης Μαρτίου 2009 επί της υπόθεσης C-559/07, με την οποία κρίθηκε ότι οι ως άνω διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα αντιβαίνουν στο άρθρο 141 ΕΚ, παραβιάζοντας την αρχή της ισότητας ως προς την αμοιβή εργασίας, στην έννοια της οποίας (αμοιβής) εμπίπτει και η χορηγούμενη βάσει του συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων υπαλλήλων σύνταξη, οι διατάξεις αυτές αντικαταστάθηκαν με το άρθρο 6 παρ. 2α του ν. 3865/2010, από 1.1.2011, εξισώθηκαν δε και αυξήθηκαν σταδιακά τα όρια ηλικίας συνταξιοδότησης μεταξύ ανδρών και γυναικών δημοσίων υπαλλήλων με ανήλικα τέκνα. Για λόγους, όμως, ασφάλειας δικαίου και προστατευομένης εμπιστοσύνης, με τη διάταξη της παραγρ. 11 του άρθρου 6 του ν. 3865/2010 ορίστηκε ότι οι προαναφερθείσες διατάξεις του άρθρου 56 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα εξακολουθούν να διέπουν το συνταξιοδοτικό καθεστώς όσων είχαν ήδη θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα έως την 31.12.2010.

Γ. Με την ως άνω εξαιρετική ρύθμιση (άρθρο 56 παρ. 1 περ. β του Συνταξιοδοτικού Κώδικα), η οποία θεσπίστηκε υπέρ της μητέρας υπαλλήλου ανηλικών τέκνων, ενόψει της προεξάρχουσας σημασίας που αποδίδει στη μητρότητα ο συνταγματικός νομοθέτης, και εξακολουθεί να εφαρμόζεται μόνο σε όσους δημοσίους υπαλλήλους είχαν θεμελιώσει συνταξιοδοτικό δικαίωμα έως την 31.12.2010, εισάγεται ένα θετικό μέτρο υπέρ των γυναικών που εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 116 παρ. 2 του Συντάγματος και αποσκοπεί στην αντιστάθμιση των μειονεκτημάτων, όσον αφορά τη συμμετοχή των γυναικών στην επαγγελματική ζωή, που είχαν προκύψει στο παρελθόν λόγω της μακράς και δυσμενούς κοινωνικοοικονομικής και νομικής θέσης τους. Ειδικότερα, με το μέτρο αυτό, αν και αφορούσε το χρόνο εξόδου της υπαλλήλου από την υπηρεσία, επιδιώχθηκε η ενθάρρυνση της συμμετοχής των γυναικών στην επαγγελματική ζωή, δεδομένου ότι, ενόψει των αντιλήψεων και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν κατά το μεγαλύτερο μέρος του βίου των γυναικών αυτής της γενιάς, αυτές έφεραν το κύριο βάρος της ανατροφής των παιδιών, το γεγονός δε ότι θα μπορούσαν να αποχωρήσουν από την εργασία τους νωρίτερα για να ασχοληθούν με την ανατροφή των ανήλικων τέκνων τους, χωρίς να στερηθούν τη σύνταξή τους, αποτελούσε κίνητρο για την ίδια την πρόσβαση στην εργασία. Η ρύθμιση δε αυτή, όπως είναι διατυπωμένη, δεν απαγορεύει στον εθνικό δικαστή, ερμηνεύοντας τη σχετική διάταξη υπό το φως του ενωσιακού δικαίου, εφόσον από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης που άγεται ενώπιόν του αποδεικνύεται ότι ο άνδρας υπάλληλος τελούσε υπό αντίστοιχες συνθήκες, όπως π.χ. όταν ασκούσε αποκλειστικά τη γονική μέριμνα και την επιμέλεια των ανήλικων τέκνων του, να διαμορφώνει ρήτρες διαφυγής εφαρμόζοντας και σ' αυτόν την επίμαχη ρύθμιση (ΔΕΚ απόφαση της 19ης Μαρτίου 2002, C- 476/99, H. Lommers Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, σκ. 45-47). Δεδομένου δε ότι από την προαναφερόμενη απόφαση (C-559/07) και ειδικότερα από τη σκέψη 26 αυτής, δεν συνάγεται ευθέως ότι αυτόθροη συνέπεια της διαπίστωσης από το ΔΕΚ ότι η επίμαχη ρύθμιση συνιστά δυσμενή διάκριση στον τομέα της αμοιβής είναι η επέκταση σε όλους τους άνδρες δημοσίους υπαλλήλους με ανήλικα τέκνα και, συνεπώς, ότι κάθε πατέρας πρέπει να επωφελείται του πλεονεκτήματος, εξακολουθεί να επαφίεται στον εθνικό δικαστή η εκτίμηση των συγκεκριμένων συνθηκών υπό τις οποίες τελούσε ο προσφεύγων και επέκταση σ' αυτόν της επίμαχης ρύθμισης εφόσον αποδεικνύεται ότι είχε αναλάβει την

ανατροφή του ανήλικου τέκνου του, αφού εν τοις πράγμασι υφίστανται διαχρονικά σημαντικές αποκλίσεις μεταξύ της ενασχόλησης την γυναικών και εκείνης των ανδρών με τη φροντίδα των τέκνων τους (βλ. και το ψήφισμα του Συμβουλίου και των Υπουργών Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων, στο πλαίσιο του Συμβουλίου της 29ης Ιουνίου 2000, σχετικά με την ισόρροπη συμμετοχή ανδρών και γυναικών στην επαγγελματική και οικογενειακή ζωή, στο οποίο διαπιστώνεται ότι από τις υφιστάμενες κοινωνικές πρακτικές στα κράτη μέλη προκύπτει ότι η μη αμειβόμενη εργασία για τη φροντίδα της οικογένειας αποτελεί βασική ευθύνη των γυναικών). Σε κάθε περίπτωση, το ζήτημα αυτό θα μπορούσε να είναι αντικείμενο προδικαστικού ερωτήματος προς το Δικαστήριο της ΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 267 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).

Δ. Στην υπό κρίση υπόθεση, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ο αναιρεσίβλητος, πρώην δημόσιος υπάλληλος, ο οποίος αποχώρησε από την υπηρεσία στις 28.7.2014 και του κανονίστηκε σύνταξη πληρωτέα από 7.7.2017, ημερομηνία συμπλήρωσης του 52ου έτους της ηλικίας του, στις 20.12.2009 είχε συμπληρώσει υπέρ εικοσιπενταετή συντάξιμη υπηρεσία και ήταν πατέρας ανήλικου τέκνου γεννηθέντος το έτος 2001, ενώ στις 7.7.2015 είχε συμπληρώσει το 50ο έτος της ηλικίας του. Με βάση τα πραγματικά αυτά περιστατικά το δικάσαν Τμήμα έκρινε ότι εφόσον ο αναιρεσίβλητος μέχρι 31.12.2010 είχε συμπληρώσει 25ετή συντάξιμη υπηρεσία έπρεπε, προς αποκατάσταση της αρχής της ισότητας, να εφαρμοστεί και στην περίπτωση του το όριο ηλικίας συνταξιοδότησης (50ο έτος), όπως ίσχυε για τις γυναίκες υπαλλήλους κατ' άρθρο 56 παρ. 1 περ. β' του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, πριν την αντικατάστασή του από την παρ. 2 περ. β του άρθρου 6 του ν. 3865/2010, χωρίς να προβεί, όπως όφειλε, σε μια *in concreto* στάθμιση των συγκεκριμένων συνθηκών υπό τις οποίες τελούσε ο αναιρεσίβλητος σε σχέση με την ανατροφή του τέκνου του. Η κρίση δε αυτή της αναιρεσιβαλλόμενης απόφασης, σύμφωνα και με όσα προεκτέθηκαν, δεν είναι νόμιμη και θα έπρεπε η απόφαση αυτή να αναιρεθεί και να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση.

Ε. Κατά τη συγκλίνουσα γνώμη της Συμβούλου Ασημίνας Σακελλαρίου, πέραν των ανωτέρω, πρέπει να συνεκτιμηθεί ότι, καίτοι οι δημοσιονομικές συνέπειες που απορρέουν από την ως άνω απόφαση του ΔΕΚ δεν δικαιολογούν καθ' εαυτές τον διαχρονικό περιορισμό των αποτελεσμάτων της απόφασης αυτής (βλ. σκ. 79, όπου και παραπομπή στη λοιπή νομολογία), ο εθνικός νομοθέτης, σε συμμόρφωση προς την απόφαση αυτή, σταθμίζοντας, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν. 3865/2010, αφενός την ανάγκη «να διαμορφωθεί μια πιο δίκαιη και ισότιμη αντιμετώπιση των δημοσίων υπαλλήλων (...) μεταξύ τους, αντιμετωπίζοντας φαινόμενα διακριτής μεταχείρισης (άνδρες-γυναίκες)», αφετέρου επιδιώκοντας «μια δημοσιονομικά βιώσιμη ρύθμιση στο συνταξιοδοτικό σύστημα των δημοσίων υπαλλήλων, που (...) απορροφά πάνω από το 10% των δαπανών του τακτικού προϋπολογισμού», θέσπισε όχι την επέκταση των θετικών αυτών μέτρων και στους άνδρες υπαλλήλους, αλλά τη σταδιακή - για λόγους ασφάλειας δικαίου - κατάργηση αυτών, εκτιμώντας, όπως συνάγεται, ότι έχουν πλέον εκπληρώσει τον σκοπό για τον οποίο αρχικά είχαν θεσπιστεί. Εξάλλου, οι μεταβατικές διατάξεις της παραγράφου 11 του άρθρου 6 του ν. 3865/2010, θεσπίστηκαν, σύμφωνα με την ως άνω έκθεση, λόγω ασφάλειας δικαίου, ήτοι προκειμένου «να μην προσβληθεί η βεβαιότητα των εννόμων σχέσεων όσων εμπίπτουν σε αυτές», ήτοι όσων είχαν βάσιμη προσδοκία σύμφωνα με την ισχύουσα μέχρι την έκδοση του ν. 3865/2010 εθνική νομοθεσία και νομολογία των εθνικών δικαστηρίων ότι θεμελιώνουν δικαίωμα σύνταξης με το καθεστώς αυτό. Ενόψει αυτών και λαμβανομένου υπόψη τη σοβαρότατη δημοσιονομική κρίση στην οποία διήλθε η χώρα από το έτος 2010 και μετέπειτα, τις, συνεπεία αυτής, αλληπάλληλες μειώσεις και περικοπές των συντάξεων των συνταξιούχων του δημοσίου που επακολούθησαν, σε

συνδυασμό με τη σταδιακή αύξηση των ορίων ηλικίας συνταξιοδότησης για όλους τους υπαλλήλους του δημοσίου (βλ. ν. 3865/2010, 4024/2011, 4052/2012, 4093/2012, 4387/2016), πρέπει, υπό τις μεταγενέστερες της προαναφερθείσας απόφασης ΔΕΚ C-559/07 (βλ. σκ. 75 επ., 83) αυτές περιστάσεις και προς αποτροπή αιφνιδιασμού του Ελληνικού Δημοσίου, να περιοριστούν τα αποτελέσματα της επεκτατικής εφαρμογής της διάταξης σε όσες υποθέσεις πατέρων με ανήλικο τέκνο ήταν εκκρεμείς στις 31.12.2010, οπότε και καταργήθηκε το θετικό υπέρ των μητέρων ανηλίκων τέκνων μέτρο (πρβλ. απόφ. ΕΔΔΑ της 12^{ης} Φεβρουαρίου 2019, Φραντζεσκάκη και λοιποί κατά Ελλάδα, αριθμ. 57275/17, ΕΣ Ολ. 244/2017). Σε κάθε περίπτωση, και το ζήτημα αυτό θα μπορούσε να είναι αντικείμενο προδικαστικού ερωτήματος προς το Δικαστήριο της ΕΕ, σύμφωνα με το άρθρο 267 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ).

ΣΤ. Στην υπό κρίση υπόθεση, όπως προκύπτει από την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, αυτή εκδόθηκε επί της ασκηθείσας στις 20.5.2015 έφεσης του αναιρεσίβλητου. Συνεπώς, σύμφωνα με την ανωτέρω γνώμη, ενόψει του περιορισμού των αποτελεσμάτων της επεκτατικής εφαρμογής της διάταξης σε όσες υποθέσεις ήταν εκκρεμείς στις 31.12.2010, η κρίση του δικάσαντος Τμήματος δεν είναι νόμιμη και θα έπρεπε η απόφαση αυτή να αναιρεθεί και να γίνει δεκτή η κρινόμενη αίτηση. Πλην όμως, οι ανωτέρω γνώμες δεν κράτησαν.

13. Κατόπιν των ανωτέρω, η υπό κρίση αίτηση αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί, ενώ κατ' εκτίμηση των περιστάσεων της υπόθεσης, το Δικαστήριο κρίνει ότι πρέπει να απαλλαγεί το ηττώμενο Ελληνικό Δημόσιο από την υποχρέωση καταβολής της δικαστικής δαπάνης του αναιρεσίβλητου (άρθρο 275 παρ.1 του Κ.Διοικ.Δ., σε συνδυασμό με το άρθρο 123 του π.δ. 1225/1981, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 12 παρ.2 του ν. 3274/2006).

Για τους λόγους αυτούς

Απορρίπτει την αίτηση του Ελληνικού Δημοσίου για αναίρεση της 790/2016 απόφασης του II Τμήματος του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Και,

Απαλλάσσει το Ελληνικό Δημόσιο από την υποχρέωση καταβολής της δικαστικής δαπάνης του αναιρεσίβλητου.

Κρίθηκε και αποφασίστηκε στην Αθήνα, στις 20 Μαρτίου 2019.

Η ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΑΝΔΡΟΝΙΚΗ ΘΕΟΤΟΚΑΤΟΥ

Η ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ
ΒΙΡΓΙΝΙΑ ΣΚΕΥΗ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ

Δημοσιεύθηκε σε έκτακτη δημόσια συνεδρίαση στις 4 Μαρτίου 2020.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΑΡΜΑΣ

Η ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ
ΕΛΕΝΗ ΑΥΓΟΥΣΤΟΓΛΟΥ